

Úvodní výklady, základní zásady

Doc. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., Univ. Priv. Prof.

Historické typy trestního procesu

- Vznik a vývoj inkvizičního trestního řízení
- Angloamerické trestní řízení
- Vývoj trestního procesu v českých zemích
- Současný český trestní proces

Pojem, druhy a funkce trestního práva procesního a trestního řízení

- Vztah trestního zákona a trestního řádu
- Předmět a účel trestního řízení
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
- Funkce trestního práva procesního (trestního řízení)

Struktura českého trestního řádu

- § 1 - 156 - Společná ustanovení
- § 157 - 179h - Přípravné řízení
- § 180 - 365 - Řízení před soudem
- § 366 - 460n - Některé úkony souvisící s trestním řízením
- § 461 - 471 - Přejídná a závěrečná ustanovení

§ 1 - 156 - Společná ustanovení

- Hlava 1 - Obecná ustanovení
- Hlava 2 - Soud a osoby na řízení zúčastněné
- Hlava 3 - Obecná ustanovení o úkonech trestního řízení
- Hlava 4 - Zajištění osob, věcí a jiných majetkových hodnot
- Hlava 5 - Dokazování
- Hlava 6 - Rozhodnutí
- Hlava 7 - Stížnost a řízení o ní
- Hlava 8 - Náklady trestního řízení

§ 157 - 179h - Přípravné řízení

- Hlava 9 - Postup před zahájením trestního stíhání
- Hlava 10 - Zahájení trestního stíhání, další postup v něm a zkrácené přípravné řízení

§ 180 - 365 - Řízení před soudem

- Hlava 11 - Základní ustanovení
- Hlava 12 - Předběžné projednání obžaloby
- Hlava 13 - Hlavní líčení
- Hlava 14 - Veřejné zasedání
- Hlava 15 - Neveřejné zasedání
- Hlava 16 - Odvolání a řízení o něm
- Hlava 17 - Dovolání
- Hlava 18 - Stížnost pro porušení zákona a řízení o ní
- Hlava 19 - Obnova řízení
- Hlava 20 - Zvláštní způsoby řízení
- Hlava 21 - Vykonávací řízení
- Hlava 22 - Zahlazení odsouzení

§ 366 - 460 - Některé úkony souvisící s trestním řízením

- Hlava 23 - Udělení milosti a použití amnestie
- Hlava 25 - Právní styk s cizinou

§ 460 - 471 - Přejchodná a závěrečná ustanovení

Základní zásady (vůdčí právní ideje)

Funkce

- **interpretační** - prostřednictvím základních zásad trestního řízení provádí orgány činné v trestním řízení interpretaci příslušného ustanovení trestního řádu a tím je zajištěn předpoklad pro jednotnou interpretaci;
- **aplikační** - funguje obdobně jako interpretační, přičemž se projevuje v rozhodovacím procesu orgánů činných v trestním řízení;
- **zákonodárná** - zákonodárce při tvorbě práva musí důsledně vycházet ze základních zásad, na nichž je příslušná norma vybudována;
- **poznávací** - z charakteru základních zásad a jejich uplatnění v trestním procesu lze usuzovat na charakter trestního procesu (inkviziční, adversární, smíšený);
- **kontrolní** - zaměřena na dodržování zákonnosti.

Základní zásady trestního práva procesního

- Rozhodování o vině a trestu nezávislým soudem (čl. 81, 90 věta druhá, 92 Ústavy, čl. 38 odst. 1, 40 odst. 1 LZPS)
- Vázanost soudů jen zákonem (čl. 95 odst. 1 Ústavy)
- Právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 LZPS)
- Právo na soudní ochranu (čl. 36 LZPS)
- Zásady vyplývající z mezinárodních smluv (čl. 10 Ústavy)

Základní zásady trestního řízení

- Společné zásady (stíhání jen ze zákonných důvodů, spolupráce se zájmovými sdruženími občanů, zásada obhajoby)
- Zásady zahájení trestního řízení (zásada oficiality, legality, obžalovací)
- Zásada veřejnosti
- Zásady dokazování (zásada vyhledávací, zásada bezprostřednosti a ústnosti, presumpce nevinny, volného hodnocení důkazů)
- Zásada materiální pravdy

Základní zásady trestního řízení

Zásada stíhání jen ze zákonných důvodů

- Podle článku 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod „nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“ Obdobnou definici obsahuje § 2 odst. 1 trestního řádu. Procesním vyjádřením této zásady je presumpce nevin (článek 39 Listiny a § 2 odst. 2 trestního řádu - „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na jednotlivce hledět jako by byl vinen“).

Zásada legality

- Podle § 2 odst. 3 trestního řádu je státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak.

Zásada oficiality

- Podle § 2 odst. 4 trestního řádu (policejní orgán, státní zástupce a soud) postupují z úřední povinnosti, jestliže tento zákon nestanoví něco jiného; trestní věci musí projednávat co nejrychleji a s plným šetřením práv a svobod zaručených Ústavou.

Zásada zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností (zásada materiální pravdy)

- Podle § 2 odst. 5 trestního řádu orgány činné v trestním řízení postupují ve věcech tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Doznání obviněného nezavazuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.

Zásada volného hodnocení důkazů

- Podle § 2 odst. 6 trestního řádu orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Soudy rozhodují na základě přímých i nepřímých důkazů. Tzn. že žádný druh důkazu není upřednostňován. Všechny důkazy soud posuzuje jednak jednotlivě a jednak ve vzájemném vztahu.

Zásada obžalovací

- Podle § 2 odst. 8 trestního řádu trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby podané státním zástupcem.

Zásady veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti

- Podle § 2 odst. 10 trestního řádu se trestní věci před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a veřejném zasedání může být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených v trestním řádu. Veřejnost může být vyloučena z řízení před soudem, jestliže by veřejné projednávání případu mohlo ohrozit tajemství, které je chráněno zákonem, morálku nebo nerušený průběh řízení nebo bezpečnost či jiný důležitý zájem svědků. Veřejnost může být vyloučeno také jen pro část řízení.
- Podle § 2 odst. 11 trestního řádu jednání před soudem je ústní; důkaz výpověďmi svědků, znalců a obviněného se provádí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslychají.
- Podle § 2 odst. 12 trestního řádu při rozhodování v hlavním líčení, jakož i ve veřejném i neveřejném zasedání smí soud přihlídnout jen k těm důkazům, které byly při tomto jednání provedeny.

Zásada zajištění práva na obhajobu

- Každý, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit obviněnému plné uplatnění jeho práv.

Právo užívat mateřský jazyk

- Každý je oprávněn používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka. Tyto orgány vedou řízení a vyhotovují svá rozhodnutí v českém jazyce. Jestliže je zapotřebí provést překlad obsahu písemného dokumentu nebo jestliže obviněný prohlásí, že neovládá jazyk, ve kterém se řízení vede, bude přizván tlumočník.

Zásada vyhledávací

- Konkretizuje zásadu oficiality, pokud jde o důkazní řízení. Podle § 2 odst. 5 jsou orgány činné v trestním řízení povinny zjišťovat závažné skutečnosti, ať svědčí v neprospěch či ve prospěch obviněného, z úřední povinnosti. Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. odlišila v tomto ohledu povinnosti orgánů činných v trestním řízení na přípravné řízení a řízení před soudem.

Zásada presumpce nevinny

- Je vyjádřena v ustanovení § 2 odst. 2 tak, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vyslovena vina, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.

Zásada rychlosti a šetření občanských práv zaručených ústavou, přiměřenosti a zdrženlivosti

- Podle § 2 odst. 4 se trestní věci musí projednávat co nejrychleji a s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonu trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.

Zásada nepřípustnosti zásahu petic do činnosti orgánů trestního řízení

- Je vyjádřena v § 2 odst. 4 věta poslední tak, že k obsahu petic zasahujících do plnění povinností orgány činné v trestním řízení nepřihlížejí.

Prameny trestního práva procesního

a) Základní právní předpisy:

- Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o státním zastupitelství (zákon č. 283/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o soudech a soudcích (zákon č. 6/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o Policii České republiky (zákon č. 283/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

- Zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o znalcích a tlumočnících (zákon č. 36/1967 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o Ústavním soudu (zákon č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (zákon č. 137/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení (zákon č. 279/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů), atd.

b) Základní mezinárodní dokumenty:

- Všeobecná deklarace lidských práv (usnesení č. DE 01/48, 1948)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950 a 14 protokolů)
- Evropská úmluva o vydávání (1957, dodatkové protokoly 1975, 1978)
- Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech (1959, dodatkové protokoly 1978, 2001)
- Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli (1964)
- Evropská úmluva o mezinárodní závaznosti trestních rozsudků (1970)
- Evropská úmluva o předávání trestního řízení (1972)
- Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977, doplňující protokol 2003)
- Úmluva o předávání odsouzených osob (1983, dodatkový protokol 1997)

- Evropská úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1988, dodatkové protokoly 1993)
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990)
- Trestně právní úmluva o korupci (1999, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o trestných činech spáchaných prostřednictvím počítačů (2001, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu (2005)
- Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988)
- Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (2000) atd.

Reforma trestního práva procesního

- Osnova trestního řádu
- Současný stav prací